

2. Куторжевська Л.І. Соціально-педагогічні погляди Софії Русової: важливість вчення для сьогодення та майбутнього. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 4 (211). С. 106-112.
3. Городиська В.В. Національно-педагогічні та виховні ідеї С. Русової. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2025. Вип. 84.1. С. 33-37.
4. Мірний І. Український Високий Педагогічний Інститут ім. М. Драгоманова: 1923-1933 (історія інституту). Прага: Видання Укр. Висок. Педагог. Інституту, 1934. 144 с.
5. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. Київ: ІЗМН, 1997. 232 с.
6. Джус О.В. Творча спадщина Софії Русової періоду еміграції: монографія. Івано-Франківськ: Плай, 2002. 260 с.
7. Стрельникова Н.М., Падун Н.О. Внесок С. Русової у виховний процес сьогодення. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2011. № 8. С. 160-163.
8. Образотворча діяльність дітей: за ідеями Софії Русової / упоряд. Л. Синекон. Київ: Ред. газет з дошк. та початк. освіти, 2013. 112 с.

ПОГЛЯДИ С. РУСОВОЇ НА МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Рудічева Наталія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки і психології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник – Макаренко Ірина, кандидатка педагогічних наук, доцентка

Трансформація сучасної освітньої парадигми зумовлює необхідність переосмислення педагогічної спадщини минулого та впровадження її здобутків в освітній процес закладів дошкільної освіти. Дошкільне дитинство – сприятливий період для формування особистості, розвитку її фізичних, моральних та інтелектуальних якостей. Вивченню цього періоду приділила значну увагу видатна українська діячка і педагог С. Русова.

Теоретичний доробок С. Русової продовжує перебувати в центрі уваги сучасних науковців. Різні аспекти її освітньої системи висвітлено в працях сучасних вчених: Л. Березівської, О. Венгловської, Г. Іванюк, А. Січкара та інших.

С. Русова (1856-1940) – видатний український педагог, громадська діячка і борець за відродження національної свідомості українського народу. Її основні педагогічні роздуми детально викладено у працях: «Націоналізація школи», «Нова школа», «Дошкільне виховання», «Єдина діяльна школа», «Дидактика», «У дитячому садку», «Теорія і практика дошкільного виховання», «Нові методи дошкільного виховання» та інших. Інтерес становлять наукові розробки щодо розвитку мовлення дитини та його значення у системі освіти і виховання.

У праці «Дошкільне виховання» С. Русова дала досить вичерпну відповідь відносно того, яким повинен бути український дитячий садок, де значну увагу приділило розвитку мовлення дитини.

С. Русова наголошувала на тому, що саме «мова формує думку дитини, керує нею, веде дитину шляхом розвитку загальної культури». Педагог відмічала, що через мовленнєву діяльність людина безперервно взаємодіє із суспільством [2, с. 104]. Цей процес спонукає людину постійно аналізувати власні думки та форми їх висловлення, оцінюючи їхню зрозумілість для оточуючих, а також їхню змістовну цінність для подальшого поширення у соціумі [2, с. 104].

С. Русова зазначала, аналізуючи спостереження С. Холла, що мовлення дитини залежить від слухового сприйняття: «взагалі спільна творчість» слухових аналізаторів і артикуляційного апарату розвивається дуже повільно [2, с. 105]. Після народження слуховий аналізатор немовляти ще не розвинений, але через декілька днів дитина починає реагувати на різкі звукові подразники. На другому місяці життя – з'являється виразний рефлекс: малюк повертає голову до джерела звуку та впізнає голос матері серед інших. Паралельно трансформується і вокалізація – початковий монотонний крик поступається місцем ритмічним звукам із різноманітними голосними фонемами. Це дуже важливо: необхідно правильно і чітко вимовляти слова для формування звукового досвіду дитини, що у подальшому допоможе кращому наслідуванню.

Розвиток дитячого мовлення супроводжується іноді недосконалою звуковимовою. Як зазначала С. Русова, важливо не пригнічувати мовленнєву ініціативу дитини постійним виправленням граматики чи фонетики під час живої розмови [2, с. 105]. Натомість робота над чистотою вимови має бути перенесена в окремий простір і час. За методикою М. Монтесорі, для цього існують цілеспрямовані «річкові лекції» – заняття, де увага зосереджена виключно на формуванні правильної вимови звуків [2, с. 106].

«Річкові лекції» або заняття мають починатись із «гімнастики губ і язика» [2, с. 106]. В основу гімнастики закладено наочне наслідування. Учителька демонструвала артикуляційне положення губ та язика, дозволяючи дитині детально візуалізувати механізм утворення звука [2, с. 106]. Шляхом зорового контролю та багаторазового повторення складних фонем дитина опановувала правильну вимову. Важливо, щоб гімнастика тривала 2–3 хвилини і проходили у позитивній емоційній атмосфері. Це перетворює корекцію мовленнєвих порушень на усвідомлену гру, де кожне правильно вимовлене слово сприймається дитиною як особиста перемога над труднощами [2, с. 106].

С. Русова зазначала, щоб дитина почала вільно висловлювати думки, необхідно стимулювати її до мовленнєвої творчості. Необхідно використовувати візуальні стимули – змістовні та емоційно насичені ілюстрації. Однією з важливих умов є добровільність процесу: завдання мають відповідати віку дитини та внутрішньому інтересу дитини, створюючи простір для вільної фантазії. «Перші самостійні оповідання будуть дуже коротенькі» [2, с. 107]. Перші спроби побудови сюжету за малюнком закладають підґрунтя для збагачення словникового запасу та вдосконалення мовлення. Робота над переказом та інтерпретацією зображення сприяє розвитку творчого мислення; сформована внутрішня думка поступово трансформується у виразне слово [2, с. 107]. Головне, щоб робота була творчою, «бо нічого немає кращого і корисного, як викликати у дитини творчу ясну думку, а думка ясна не може не перетворитися у слово» [2, с. 107].

За переконаннями С. Русової, робота з ілюстраціями має бути спрямована не лише на розвиток цілісного сприйняття, а й на сприйняття деталей.

Спираючись на поради Стерна, С. Русова пропонувала «спочатку дати можливість дітям самотійно розглянути малюнок», поміркувати. Лише після цього учитель за допомогою запитань звертає увагу на деталі та глибину малюнки. Живе пояснення перетворює статичне зображення на динамічний життєвий епізод у свідомості дитини.

С. Русова запропонувала шляхи роботи з ілюстраціями [2, с. 108]:

– реальний (предметно-логічний): необхідно застосовувати з навчальною метою для вивчення конкретних об'єктів (тварини, будівлі тощо). В основі такої роботи – послідовна деталізація та логічна структура змісту, що стимулює розвиток конкретних асоціацій у межах заданої теми.

– художній (естетико-емоційний): орієнтований на формування певного настрою та стану дитини. Учитель має надати дітям можливість самотійно відчувати атмосферу твору. Для підсилення естетичного впливу доцільно завершувати заняття авторським художнім описом картини.

Цікавим прийом пропонувала С. Русова для того, щоб «розговорити» дитину необхідно показати два художні малюнки. Метою перегляду – «дати дітям якісне художнє сприйняття, яке б розворушило їх творчу думку, викликало б їх на розмову, на оповідання». Педагог зазначала що «при показі художніх малюнків потрібно якнайменше розпитувати і якнайглибше вразити, бо це ціла складна творча робота і для розвитку виявлення, і для виробу мови» [2, с. 108].

Велику роль у формуванні в дитини мовлення видатний педагог відводила постійним заняттям та драматизації. Вона зазначала, щоб спонукати дитину до говоріння, необхідно «торкнутись» глибоких почуттів, які глибоко й повно можуть допомогти дитини висловити свої думки.

Шляхи, накреслені С. Русова, для успішного мовленнєвого розвитку дитини та покращення вимови актуальні і зараз: «1) стежити за доброю вимовою; 2) навчати гарним легеньким ритмічним віршам; 3) давати дітям розмовляти вільно, на цікаві задля них теми; 4) нахилити їх до складання самотійних творів, невеликих оповідань; 5) розказувати найкращі художні твори, які б

захоплювали їх своїм змістом і художньою формою, мовою; 6) роботи ще так звані заняття «річкові лекції» – заняття» [2, с. 107]. До ефективних методів мовленнєвого розвитку належать: створення мовленнєвих ситуацій, стимулювання до вільних висловлювань, збагачення граматичної будови мови та художня трансформація текстів через переказ і драматизацію. Ці підходи забезпечують інтенсивну мовленнєву активність, необхідну для гармонійного розвитку дошкільника.

Спадщина видатного педагога С. Русової свідчить про те, що мовленнєвий розвиток є ефективним лише тоді, коли він торкається емоційної сфери дитини. Створення ігрових ситуацій, які стимулюють природну мовленнєву активність, є ключем до успіху. Інтеграція читання, складання власних історій та драматизація художніх текстів дозволяють не лише розширювати словниковий запас, а й виховувати в дитині впевненість у власній здатності спілкуватися. Саме такий комплексний підхід, заснований на поєднанні слова та почуття, є найбільш продуктивним для успішного мовленнєвого розвитку дитини на сучасному етапі.

Ідеї С. Русової щодо мовленнєвого розвитку дитини співзвучні тим, які представлені Базовому компоненті дошкільної освіти [1]. Основні вектори її діяльності повністю збігаються з пріоритетами державних програм, що робить її методику дієвим інструментом сучасної освіти.

Список використаних джерел

1. Базовий стандарт дошкільної освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0033729-21#Text> (дата звернення: 02.03.2026)
2. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори. К. : Освіта, 1996. 303 с.